

Csató Anita

Az etika mint tantárgy hazai létrejöttének rövid történeti áttekintése: az olvasótáboroktól az iskolai etikaórákig

Bevezetés

Az itthoni közoktatásban az 1995 őszén elfogadott, 1998-ra bevezetésre került Nemzeti alaptantervben jelent meg először az etikaoktatás közvetlen előzményének tekinthető emberismeret tantárgy, melynek keretébe ágyazva megkezdődött az etikaoktatás¹. A tantárgy kidolgozása Kamarás István és munkatársai nevéhez fűződik, a közoktatásba történő bevezetése óta számos változáson esett át. Komplex, többrejtű műveltségterületi jellegéből adódóan számos kérdés felmerült az eltelt évtizedek során a tárgy kapcsán, a célkitűzéseitől kezdődően a módszertani lehetőségeken át egészen a mérési-értékelési eljárásokig. A tantárgy történeti alakulásának ismerete, a módszertani eljárások fejlődésének, változásának áttekintése hozzájárulhat ahhoz, hogy a gyakorló pedagógusok közelebb kerülhessenek a felmerülő dilemmák megoldásához.

A történeti alakulás során elengedhetetlen, hogy megvizsgáljuk az olvasótáborokat, melyek akárcsak az emberismeret tantárgy kidolgozása, Kamarás István és munkatársai nevéhez köthetők. Az olvasótáborok a hetvenes évek derekától kezdődően egészen a kétezres évek elejéig jelentettek iskolán kívüli foglalkozást kínáló programot a középiskolás diákok számára. A táborokat – célkitűzéseiket és tanítási stratégiáit tekintve – az etikaoktatás egyfajta hazai, módszertani szempontból fontos forrásának tekinthetjük. Tanulmányomban ezen olvasótáborok megszületését, működésének jellemzőit járom körül, valamint ezt követően kitérek az olvasótáborok nyomán kialakult felsőoktatási képzésre, az embertanra mint önálló szakra, mely mind módszertanát, mind fejlesztési céljait illetően a napjainkban elérhető etikatanár-képzés előzményének tekinthető.

¹ A Nemzeti alaptanterv bevezetése, az iskolák helyi tanterve 1998 őszén – Szemelvények egy kutatási gyorsjelentésből, In: Új pedagógiai Szemle, 1999, március. Forrás: <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/uj-pedagogiai-szemle-090617-214> Letöltés ideje: 2022. 01. 24.

A bakonyoszlopi olvasótáborok módszertani jellemzői

Az etika, az erkölcsi nevelés alapjai, filozófiai gyökerei egészen az antikvitásig visszanyúlhatnak, ugyanakkor napjaink oktatási rendszerében önálló tantárgyként viszonylag fiatal, rövid múlttal rendelkező tárgyról beszélünk. Pár évtizedes története azonban korántsem érdektelen, hiszen eddigi fejlődése során számos kérdés felmerült, melyek nyomán több változásnak tanúi lehettük az etikaoktatás intézményesült keretei között. A teljesség igénye nélkül a következő kérdésekkel találkozhatunk a leggyakrabban: lehetséges-e iskolai keretek között etikát oktatni? Ha lehetséges, akkor milyen formában történjen: önálló tantárgyként, vagy más tanegységekbe épülve? Milyen „kánonra”, elméleti alapokra építhető az etikaoktatás? Milyen módszerekkel oktatható hatékonyan? Hogyan értékelhető az etikaórák során megszerezhető ismeretek?² A kérdések sorát még hosszan lehetne folytatni, azonban ahhoz, hogy később részletesebben meg tudjuk vizsgálni ezeket a problémákat, érdemes a tantárgy rövid történetét áttekinteni, hiszen akár már a bevezetésben említett olvasótáborok által kínált módszerek is egyfajta módszertani javaslattal járulhatnak hozzá ahhoz, hogy pontosabb képet tudjunk kapni az ez idő alatt felmerülő dilemmák eredetét és lehetséges megoldását illetően.

Az első olvasótábor itthon 1976 nyarán, Bakonyoszlopon került megrendezésre. A Bakonyoszlopi Olvasótábor a Könyvtártudományi és Módszertani Központ és az Eötvös Károly Megyei Könyvtár kísérleti programja volt, tematikájának és módszertanának kidolgozása a már korábban is említett Kamarás István és munkatársai nevéhez köthető. Az első táborban Veszprém megyei szakmunkásképző intézetekben tanuló 15-16 éves tanulók vettek részt, többségük halmozottan hátrányos helyzetű diák volt.³

Az olvasótáborok életre hívó oka többek közt a kor olvasásszociológiai méréseinek eredményeire volt visszavezethető. Kamarásék a mérések tükrében úgy látták, hogy a szakmunkástanulóknak csupán nagyjából tizede nevezhető olvasónak, a többség pedig nemcsak hogy olvasónak nem titulálja magát, hanem már a folyamatos olvasás is nehézségeket jelent számára. Kamarás és munkatársai úgy látták, hogy a problémára megoldást jelenthet egy olyan módszer kidolgozása, mely a kreativitásra építve, játékos formában ismerteti meg a művészet, az irodalmi alkotások világát a diákokkal. További célkitűzés volt a diákok önismeretének fejlesztése, személyiségük formálódásának támogatása.

² Hasonló kérdésekkel foglalkozik Kamarás István *Tanítható-e az erkölcs?* c. tanulmányában, de több, az iskolai etikaoktatás kérdéskörével foglalkozó iskolapedagógiai tanulmányban is megjelenik a kérdés. Lásd például: KAMARÁS István, *Tanítható-e az erkölcs?* In: *Neveléstudomány*, 4, 2013, 6–20. o.; GÖNCZÖL Enikő – JAKAB György, *Az iskolai erkölcsoktatás dilemmái*, In: *Új Pedagógiai Szemle*, 4–6, 2012. 52–55. o.; HOMOR Tivadar, *Korszerűség az erkölcsstan/etika tanításában*, In: *Iskolakultúra*, 25 (10), 2015, 127–138. o.

³ KAMARÁS István, *„Rögeszmék” Bakonyoszlopon, Olvasótábori krónika*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1984.

E két fő szempont alapján került kidolgozásra az olvasótáborok módszertana: a foglalkozások a résztvevő diákok saját kérdéseikből, problémafelvetéseiből, az őket érintő témákból indultak ki minden alkalommal, majd ehhez kapcsolódott egy-egy irodalmi mű. A foglalkozások ekkor még az irodalomtanítás egyik lehetséges alternatívájaként jelentek meg, azonban minden esetben fontos volt az alkotásokban felmerülő kérdések többdimenziós vizsgálata, mindennapi élethez kapcsolása, mely megteremtette a diákok számára a könnyebb azonosulás lehetőségét a mű világával, hiszen a felmerülő problémák ismerős volta által könnyebben tudták saját világukhoz illeszteni a művek világát.⁴

Kamarás a következőkben határozza meg az irodalmi mű és az olvasó ember találkozásának három fő feltételét: 1. Az olvasó ismerje az olvasott mű nyelvét. 2. A mű világa és az olvasó élményvilága valamelyest legyen átfedésben. 3. Ismerje fel az olvasó, hogy az olvasott mű számára valamilyen szempontból fontos. (Fontos lehet mint ismeretforrás, feszültségoldás, önismeretet támogató „eszköz” stb.)⁵

A táborok élményeit rögzítő műből tudjuk, hogyan is zajlott a tábori élet.⁶ Az első pár nap foglalkozásai alapvetően az ismerkedés és a problémák, a diákokat érdeklő kérdések összegyűjtésével teltek. A foglalkozások azáltal, hogy a diákok számára fontos kérdések köré épültek, s e témakörökre reflektáló irodalmi művekre támaszkodtak, hozzájárultak ahhoz, hogy megtörténjen az irodalmi mű és az olvasó Kamarás által fentebb vázolt tényleges „találkozása”.

Kamarás az olvasótáborban átélt tapasztalatokat részletesen, naplószerűen bemutató könyvéből a következő témakörök rajzolódnak ki: önismeret, szerelem, barátság, szabadság, alkotás, egyenlőség, család, béke, őszinteség, kíváncsiság, túlvilág, magyarság, erkölcs, kaland, jó és rossz és így tovább. A lista még hosszasan folytatható lenne, az azonban egyértelműen kirajzolódni látszik, hogy a témák az ember és az ember különböző kapcsolatai körül forogtak, s nagyon sokszor komoly filozófiai, erkölcsi vetülettel rendelkeztek.

A foglalkozások központjában tehát alapvetően az ember és az emberrel kapcsolatos kérdések álltak, így például: az ember önmagához való viszonya, az ember viszonya más emberekhez, az ember viszonya a természethez, társadalomhoz, művészethez, transzcendenciához stb. Az irodalmi művek „csupán” a kérdések továbbgondolását segítették, nem pedig egy konkrétan adott „helyes válaszként” jelentek meg. A cél minden esetben a kérdések feltevése, azok több szempontból történő körüljárása volt, nem pedig „egy helyes válasz” megtalálása.

⁴ KAMARÁS István, *Alkalmazott embertan mint az irodalomoktatás egyik lehetősége szakmunkásképző intézetekben*, In: KAMARÁS István, *Emberkép – embertan, Tanulmányok, esszék*, Szent Gellért Egyházi Kiadó, Szeged, 1993.

⁵ KAMARÁS István, 1993, i. m.

⁶ KAMARÁS István, 1984, i. m.

Az összegyűjtött témákról a beszélgetés természetesen elképzelhető lehetett volna irodalmi művek beemelése nélkül is, ugyanakkor – ahogy arra Kamarás is rávilágít több korábban hivatkozott munkájában is – mégis fontos a szépirodalmi alkotások megjelenése a foglalkozásokon. Az irodalmi művek segítségével a feldolgozott témakörök a diákok számára érzékletesebbé, élményszerűbbé válhattak. Továbbá segíthette őket, hogy új értelmezési lehetőségek, új válaszlehetőségek nyíljanak meg előttük a mű által, valamint kiegészíthette, megerősíthette vagy megkérdőjelezhette a diákok véleményét, továbbgondolásra, pontos érvelésre készítette ezáltal őket.

A foglalkozások alapvetően kiscsoportokban (8-12 fő) zajlottak, s a diákok által elfogadott fiatal értelmiségi vezette őket. Ezen alkalmakra nem kellett előzetesen „kötelező olvasmányokat” olvasni, a kapcsolódó irodalmi műveket közösen dolgozták fel a tábor ideje alatt. Fontos volt továbbá, hogy a diákok által felvetett problémák és az irodalmi művek csupán kiindulópontját jelentették a foglalkozásnak, a valódi hangsúly a diákok saját véleményén, érvelésük, problémamegoldó gondolkodásuk fejlődésén volt. Jól tükrözi ezt az egyik ilyen tábor mottója is: *„Baj, ha nem találunk választ fontos kérdéseinkre; még nagyobb baj, ha azt hisszük, hogy egyszer és mindenkorra érvényest választ találhatunk; még nagyobb baj, ha nem tudunk kérdezni.”*⁷

A tábori foglalkozások minden esetben szem előtt tartották a következő alapelveket: a műveket nem kötelező a diákoknak szeretniük, érezhetik a diákok, hogy a mű nehéz, megfejthetetlen, ezáltal gondolkodásra, továbbgondolásra, majd újra elővételre készíthette őket ideális esetben. Továbbá fontos volt a felismerés, hogy az alkotások nem válaszok, hanem inkább kérdések és feladatok, nem zárt, hanem nyitott rendszerek. Módszertani szempontból a nyitott művek alkalmazása kifejezetten fontos volt, hiszen a táborok egyik fő célja az önismeret fejlesztése volt, ehhez pedig nagyban hozzájárultak a nyitott, nem didaktikus sémákból felépülő irodalmi művek.

A szövegek egyik fő feldolgozási módszere a vita volt, ehhez szintén elengedhetetlen volt a nyitott művek kiválasztása. A vita az egyik legősibb, a filozófia által is használt módszer, mely kiválóan alkalmas a kritikus gondolkodás fejlesztésére: *„A módszertani útmutató nyomatékosan hangoztatja, hogy az olvasótábori nevelés gerince a kiscsoportos beszélgetés. Ez a tevékenység olyan együttes gondolkodást, vitát, párbeszédet jelent, amely a résztvevők mindennapi életének problémáiból indul ki, amelyben a csoportvezető mint beszélgetőtárs vesz részt, és élményeként, érvként, vitaanyagként használják fel a könyveket, az irodalmi műveket és műs művészi alkotásokat.”*⁸

Az alkotások feldolgozása során a kézenfekvő elemzések, véleménycsere mellett fontos szerepet töltött be a játék, a kreatív feladatok megvalósítása. Ilyenek például: interjú a szereplőkkel, befejezésvariációk készítése, művek továbbgondolása stb.

⁷KAMARÁS István, 1993, i. m. 210. o.

⁸KAMARÁS István, 1984, i. m. 9. o.

A feldolgozásra került művek kiválasztásakor a legfontosabb mérce a diákok témaérzékenysége volt. Ugyanakkor Kamarásék meghatároztak pár fontos szempontot. A kiválasztott művek minden esetben a szépirodalmi alkotások voltak (nem került be lektúr, alkalmazott irodalom stb., ugyanakkor ezekről is szó esett a táborokban), előnyben részesítették azokat a műveket, melyek több témát érintenek, ezáltal több kérdésre is választ adtak, valamint fontos volt a kipróbáltságuk, az eddigi tapasztalatok eredménye (könyvtáros, tanár, irodalmár, szociológus, pszichológus is segítette a művek összeállítását).

A tábor a diákok részéről pozitív fogadtatásban részesült, számukra egzisztenciálisan fontos kérdésekre kereshettek válaszokat, miközben irodalmi művekkel is megismerkedtek. A táborok népszerűségét mutatja időtállóságuk is: 1976-tól kezdődően egészen 2002-ig rendeztek olvasótáborokat. Kezdetben kifejezetten diákok számára működtek olvasótáborok formájában, majd később alkalmazott embertanként mint az irodalomoktatás egyik lehetséges alternatívája pedagógusok és más kultúraközvetítők számára is, így a táborok egyfajta módszertani képzést is biztosítottak a diákok nevelésével foglalkozó szakembereknek. Az alkalmazott embertan módszertanának fejlődéséhez továbbá hozzájárult az OPI 3 éves kísérleti programja „Alkalmazott embertan: az irodalomoktatás egyik lehetősége a szakmunkásképző intézetekben” címmel, melyet irodalomtanárok vezettek, s tanítványaik kérdéseiből összeállított „problématár” tematikájához kapcsoltak megfelelő irodalmi műveket, s ezekre építették beszélgetéseiket.⁹

Az olvasótáborok módszertanának hasznosulása felsőoktatásban: az embertan mint egyetemi kurzus megszületése

Az olvasótáborok és az ott megvalósuló foglalkozások fontos szerepet játszottak az egyetemi embertan kurzus létrejöttében. A kurzus kidolgozása szintén Kamarás és munkatársai nevéhez köthető, munkájuk során lényegében az olvasótáborokban kidolgozott és kipróbált módszertant igazították az egyetemi képzés szintjéhez.

Kamarás és munkatársai elsők közt ismerték fel a hiányosságot, hogy az ember mint komplex egész nem képezi részét még az „embernevelésre” felkészítő felsőoktatási intézmények tantervének sem. A hallgatók csupán az ember egy-egy „születével” ismerkednek meg a képzés során, azonban ahogy Kamarás fogalmaz: a részhorizontokból nem lehet rálátni az egészre.¹⁰

A felsőoktatás rendszerében Kamarás szerint megoldást jelenthet egy bevezető-ápolozó vagy egy átfogó-összegző tantárgy beiktatása, mely segítségével a különböző

⁹ KAMARÁS István, *Embertan – erkölces tanterv*, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs, 2015.

¹⁰ KAMARÁS István, Lehetne például: embertan, in: *Iskolakultúra*, 1 (1-2), 82–90. o., 1991.

részhorizontokból szerzett ismeretek az emberről koherens egészzé tudnak formálódni a hallgatók képzése során. E kurzus központjában az ember áll s az emberrel kapcsolatos szaktudományok (történelemtől kezdve a biológián át a politológiáig), a művészetek és a mindennapi élet kérdései. Kamarás hangsúlyozta, hogy a kurzus célja nem pusztán ismeretszerzés. A megszerzett komplex kép segítheti a hallgatók önismeretének, önreflexiójának fejlődését, így közvetve az önművelés támogatója. A hallgatók önművelését támogatta továbbá a tantárgy által közvetített világkép. Olyan értékeket közvetített, melyek általánosságban véve az érett személyiség jegyeiként definiálhatóak (pl. felelősség, tudatosság, etikai szilárdság, alkotóképesség stb.).

A kurzus tematikáját tekintve folyamatosan bővülő koncentrikus körök halmazaként írható le: a kisebb egységtől (Az ember és önmaga) a nagyobb egységek felé haladva (Az ember és a másik ember; Az ember és a történelem; Az ember és a társadalom) jutunk el a komplex kérdésekig (Az ember és világmindenség; Az ember és a végtelen). Kamarás hangsúlyozta, hogy az általa felvázolt tematika ideális esetben az adott csoport igényeire szabva kerül megvalósításra.

A kurzus megvalósításának módszertani eszköztárában fontos szerepet játszott a már az olvasótáborokból jól ismert közös értelmezés, beszélgetés, vita. Ideális esetben embertudományokban jártas bölcsész által vezetett kiscsoportos beszélgetés keretében volt elképzelhető a kurzus „*amely semmiképpen sem tudományos értekezés, moralizálás, ígehirdetés, lelkizés*”.¹¹

A kurzus legfőbb követelménye volt, hogy a hallgató a képzés végére kialakítson egy személyes, de reflektált emberképet, melyben képes volt integrálni, értelmezni a megismert különböző embertudományok megállapításait. További fontos követelményt jelentett az ismeretek „gyermeknyelvre” történő átfordításának a képessége. Utóbbi azért is lehet hangsúlyos, mert elsősorban tanító- és tanárképző szakos hallgatók számára képzelte el Kamarás a kurzust, akik ismereteiket a jövőben képesek kell hogy legyenek „továbbadni” a következő generációknak.

Az embertan mint önálló egyetemi kurzus először 1988-ban került bevezetésre a Jászberényi Tanítóképző Főiskolán, majd ezt követően egyre több tanító- és tanárképző főiskola képzési tervében megjelent. A kurzus tapasztalatait rögzíti Kamarás 1990-ben megjelent *Íme az ember!*¹² című munkája, melyet a hallgatóival közösen szerkesztett. A könyv hűen tükrözi a kurzus multidiszciplináris jellegét, s így az emberrel kapcsolatban megfogalmazható kérdések és lehetséges válaszok gyűjteményeként fontos támpontja lehet az etikaoktatással foglalkozó pedagógusok munkájának is.

Az embertan kurzus fontos szerepet játszott a később megszületett etikatanár-képzésben, mely szemléletében és módszertanában is épít a Kamarás és munkatársai által

¹¹ KAMARÁS István, 1993, i. m. 231. o.

¹² KAMARÁS István, *Íme az ember!* Edukáció Könyvkiadó, Budapest, 1990.

megteremtett alapokra. Ezen a ponton érdemes kitekintenünk arra, hogy intézményünkben milyen változásokon esett át a képzés, mely a hazai tendenciákat tükrözi. Az etikatanár-képzés „elődjeként” intézményünkben (akkor még Eszterházy Károly Főiskola) 2004-ben vette kezdetét szakpárban az ötéves etika, ember- és társadalomismeret képzés, majd 2009-től vált elérhetővé a hallgatók számára az etikatanár mesterképzés, mely a szabad bölcsészet alapszakra épült. 2014-től pedig osztatlan tanárképzés keretei között folytatódott s történik jelenleg is az etikatanárok képzése.

Embertan, etika, erkölcsstan mint tantárgy első megjelenése a közoktatásban

A tantárgy közoktatásban való megvalósulására egészen az 1990-es évek második feléig várni kellett. Az 1995-ben elfogadott, 1998-ra bevezetett Nemzeti alaptantervben jelent meg először az általános és középiskolások számára az embertan mint tantárgy.¹³

A tárggyal kapcsolatban talán az egyik leggyakrabban felmerülő kérdés volt ekkortájt, hogy milyen alapokra építhető, milyen diszciplínák (pl. filozófia, antropológia, pszichológia, vallásstan stb.) ismereteire kíván támaszkodni. Kamarás *Embertan – erkölcsstan sztori* című könyvében a 1995-ben elfogadott Nemzeti alaptanterv következő megállapításait idézi a tantárgyról: „az emberismeret betekintés az ember legfontosabb biológiai, lélektani, szociológiai jellemzőibe [...] mindezzel elsősorban a fiatalok önismeretének és erkölcsiségének alakításához kíván hozzájárulni.”¹⁴

Ahogy a fenti idézet is mutatja, a tárgy napjaink etikaóráihoz hasonlóan több műveltségterület integrálására törekedett, leíró és normatív embertudományokat ötvöző jelleggel rendelkezett, aminek következtében többdimenziós emberképet ismertetett meg a diákokkal. A tantárgy által közvetített többdimenziós emberkép a kor oktatás-szociológiai felmérései alapján széles körben elfogadottnak bizonyult.

A tantárgy multidiszciplináris jellegét tükrözték a tananyag témakörei. Az emberismeret tizennyolc témakörből épült fel, melyek többféle megközelítést adtak az emberi létnek.¹⁵ A tizennyolc témakörből több részben is erősen jelen volt az erkölcsi dimenzió, valamint tisztán etikai területeket is találhatunk a tananyag fő részei között (például: Az ember mint erkölcsi lény topik).

¹³ A Nemzeti alaptanterv bevezetése, az iskolák helyi tanterve 1998 őszén – Szemelvények egy kutatási gyorsjelentéséből. In: Új pedagógiai Szemle, 1999, március. Forrás: <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/uj-pedagogiai-szemle-090617-214> Letöltés ideje: 2022. 01. 24.

¹⁴ KAMARÁS István, 2015, i. m. 38. o.

¹⁵ A 18 témakör: 1. Ember és állat, 2. Test és lélek, 3. Pszichikus működésünk, 4. Személyiségünk, 5) Gondolkodás, kommunikáció, tanulás, 6. Az emberi szellem, 7. Az ember mint értékelő lény, 8. Az ember mint erkölcsi lény, 9. Mozgatóink, 10. Az egyes ember fejlődés, 11. Kapcsolatok, 15. Bizalom, remény, boldogság, ünnep, szépség, 16. Rend és szabadság, 17. Élet és halál, 18. Hit és vallás. In.: KAMARÁS István, 2015, i. m.

A tantárgy megjelenése a diszciplináris alapokon túl egyéb kérdéseket is felvetett. Ezek közül az egyik legfontosabb volt talán, hogy milyen formában kerüljön bevezetésre a tárgy. A Nemzeti alaptanterv az iskolák számára három lehetőséget kínált fel a tárgy bevezetésére: 1) önálló tantárgyként kerül bevezetésre, 2) osztályfőnöki órák keretében dolgozzák fel a tantárgy tartalmát, 3) a tantárgy tartalmát beépítik a különböző műveltségterületek követelményrendszerébe. A magyarországi oktatási intézményekben a tantárgy bevezetésének kezdetén mindhárom esetre találunk példát.

A tantárgy bevezetése óta számos változáson esett át: az 1995-ben elfogadott Nemzeti alaptantervben még emberismeret néven volt megtalálható, mellyel 7–10. évfolyamon találkozottak a diákok.¹⁶ A 2003-tól és 2007-től érvényes Nemzeti alaptantervekben ezzel szemben már Ember és társadalom nevű tantárggyal találkozhattunk (1–12. évfolyamon),¹⁷ mely jórészt megfeleltethető volt célkitűzései és tartalma szempontjából az előd embertannak, valamint napjaink erkölcsstan- és etikaórájának. Újabb változásokat a 2012-ben elfogadott Nemzeti alaptanterv jelentett, ahol már önálló tantárgyként az etika és erkölcsstan oktatása az általános iskolák 1–8. évfolyamán kötelező tanórai keretek között valósult meg a hit- és erkölcsstan mellett választható tárgyként, s ugyanez volt érvényes a középiskolák egy évfolyamára is.¹⁸ A 2020-ban elfogadott Nemzeti alaptanterv értelmében a tantárgy továbbra is kötelezően választható a hit- és erkölcsstan tantárgy mellett az általános iskolák 1–8. évfolyamán, a középiskolás diákok számára pedig szabadon választható tárgyként van jelen a képzési rendszerben.¹⁹

A tantárgyat érintő változások természetesen sok komplex, már fentebb is említett kérdést felvetettek, láthattuk például, hogyan változtak a tantárgy kijelölt iskolai keretei, ennek során kezdetben találkozhattunk tanegységekbe épült etikaoktatással stb. E változások a gyakorló pedagógusokat folyamatos módszertani megújulás elé állítják, arra ösztönözve őket, hogy megoldásokat keressenek a felmerülő kérdésekre, melyek az értékelés kérdésétől a tantárgyközi kapcsolódási pontok erősítésén keresztül számos területét érintik a pedagógiai tervezésnek. A válaszok megtalálásában a tantárgy történeti

¹⁶ BALLÉR Endre, Az 1995-ös NAT értékelésének néhány kérdése. In: *Iskolakultúra* 2003/12, 3–18. o.

¹⁷ 243/2003. (XII. 17.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. Forrás: http://www.nefmi.gov.hu/letolt/kozokt/nat_070926.pdf Letöltés ideje: 2022. 01. 24.; továbbá: Magyar Közlöny 102. szám. 2007. július. Forrás: <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/mkpdf/hiteles/mk07102.pdf> Letöltés ideje: 2022. 01. 24.

¹⁸ 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. In: *Magyar Közlöny*. 2012. június. 66. szám. Forrás: https://ofi.oh.gov.hu/sites/default/files/attachments/mk_nat_20121.pdf Letöltés ideje: 2022. 01. 24.

¹⁹ 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról. In: *Magyar Közlöny*. 17. szám. 2020. január. Forrás: <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/3288b6548a740b9c8daf918a399a0bed1985db0f/megtekintes> Letöltés ideje: 2022. 01. 25.

alakulásának ismerete fontos szerepet játszhat, azonban a módszertani eszköztár bővítésének csak első lépését jelentheti, a további kérdések megválaszolása jelen tanulmány keretein túlmutat.

Összegzés

Jelen tanulmány a hazai etikaoktatás előzményének tekinthető olvasótáborok, valamint az embertan mint egyetemi kurzus létrejöttének és módszertani jellemzőinek rövid áttekintésére vállalkozott. Az olvasótáborok, valamint a táborok tapasztalatának nyomán létrejött egyetemi képzés fontos szerepet játszott a későbbi etikatanárok felsőfokú képzésében, olyan változatos módszertani eljárásokat helyezve a középpontba, melyek az etika mint tantárgy tantárgyközi jellegéhez remekül illeszkednek: gondoljunk csak például a szépirodalmi alkotások beemelésére a foglalkozások keretei közé vagy a kreatív szövegalkotási gyakorlatokra, melyek napjaink oktatási gyakorlatában is megtalálhatóak, jól beépíthetőek a tantárgy tanulási-tanítási stratégiái közé. Ezért az etika mint tantárgy magyarországi kialakulásának történeti megismerése nemcsak sajtóságos gyökerei miatt jelenthet érdekességet az etikaoktatással foglalkozó pedagógusok, pedagógusjelöltek számára, hanem módszertani szempontból is fontos adalékot képezhet a tantárggyal kapcsolatos visszatérő kérdések megválaszolása során.